

NARAVI TRAGEDIJE U ROMANIMA NEDŽIBA MAHFUZA

Mehmed KICO

UDK 821.412.09:929 Mahfuz N.

SAŽETAK: Na osnovu opusa Nedžiba Mahfuz mogu se pouzdano utvrđivati vrste tragedije svojstvene egipatskom društvu u nedavnoj prošlosti. Pišćeve preokupacije je uvjetovalo smjenjivanje kriza svojstvenih tom društvu u vrijeme tranzicije iz kolonijalnog “zagrljaja” u postkolonijalnu samostalnost. Specifična povezanost između društvenih zbivanja i preokupacija pisaca veoma je prisutna u odnosu Nedžiba Mahfuz prema Egiptu. Pošto je rođen u Kairu i rastao u krugu sitnoburžoaskе porodice, pretežan broj romana mu je zasnovan na portretiranju pripadnika sitnoburžoaskog sloja.

Pišući romane o faraonskim vremenima, Nedžib Mahfuz je kritikovao aktuelne pojave u Egiptu. Nakon Drugoga svjetskog rata, svestrano je analizirao svakodnevni život egipatskog društva, kako naravi klasa tako i sudbine pojedinaca.

Nemilosti kriza je bilo izloženo cjelokupno egipatsko društvo, a najviše pripadnici sitnoburžoaskog sloja koji su ostajali bez posla. Oni su patnje i boli proživljavali dočekujući neprestane udarce kojima se pridružilo i izbijanje Drugoga svjetskog rata.

Najoštriji stav prema pojavama u društvu Nedžib Mahfuz je iznio u romanima čiji zaplet je gradio na odlučnosti junaka da smjelo tragaju za smislom bitisanja. U tim romanima, pisac je romansijer i filozof koji problemima prilazi naučnički precizno i kritički oštro.

Ključne riječi: ljudske slabosti, društvene krize, kolektivne nevolje, pojedinačne tragedije.

Uvod

Nakon druženja s djelima Nedžiba Mahfuz, stiče se utisak da se na osnovu njih može duboko proniknuti u tragedije koje su grupe i pojedinci proživljavali kao pripadnici egipatskog društva. Po tome bi se reklo da su preokupacije Nedžiba Mahfuz uvjetovalе složene okolnosti u kojima je društvo prolazilo veoma teške krize i lomove tokom najdramatičnijeg razdoblja svog razvoja, da bi imao ko uvjerljivo bilježiti ono što se ne zapisuje i historijskoj literaturi a iscrtava najpotpuniju

sliku o samom društvu.¹ Gledano u tom svjetlu, za Nedžiba Mahfuz se može reći da je veoma sličan realističkim francuskim piscima za koje je Lenjin jednom prigodom rekao da su Francusku opisali bolje nego historičari, budući da čitalac Francusku može upoznati iz njihovih djela bolje nego li iz historijskih priručnika (An-Naqqaš, 1995: 73).

Slična povezanost između društva i pisca može se prepoznati i u odnosu Nedžiba Mahfuz prema Egiptu, po tome što ne treba sumnjati da se događanja u Egiptu pouzdano mogu

utvrđivati i na osnovama njegovog djela. Budući da je Nedžib Mahfuz problematizovao pojave iz svoje sredine, ishodišta njegovim sklonostima da piše o tragedijama treba tražiti upravo u sredini u kojoj je živio (Qarni, 2005: 46-51).

Pošto je rođen u Kairu i rastao u sitnoburžoaskoj porodici, pretežan broj romana Nedžiba Mahfuz, pogotovo onih koji su nastali u prvome stvaralačkom razdoblju, zasnovan je na portretiranju sitnoburžoaskog sloja.

Nakon Ustanaka 1919. godine, sitnoburžoaski sloj je u Egiptu na velika vrata izašao na društvenu scenu. Upravo taj sloj je izveo Ustanak koji neki nazivaju “buntom sitne

¹ Više o romansijerskom djelu Nedžiba Mahfuz: Mehmed Kico (2006), *Pogled*

u život i djelo Nedžiba Mahfuz, Fakultet islamskih nauka – El-Kalem, Sarajevo.

gospode”, zato što on uistinu nije bio pobuna seljaka ili radnika, vrlo slabih i neorganizovanih slojeva u zatečenim prilikama.

Iako je sa stanovišta sitnoburžoaskog sloja ustanak bio donekle uspješan, neupitna manifestacija njegovoga tragičnog završetka ogleda se u teškoj ekonomskoj krizi 1930-1934. godine. Nemilosti te krize je bilo izloženo cjelokupno društvo ali, najteže posljedice su trpjeli pripadnici sitnoburžoaskog sloja u čijim redovima su mnogi ostajali bez posla.

Naime, vlada je bila primorana ugasiti mnoga radna mjesta u administraciji, a službenici su se morali odreći ranije garantovanog zalogaja. Tad je sitnoburžoaski sloj patnje i boli proživljavao dočekujući neprestane udarce kojima se pridružilo i izbijanje Drugoga svjetskog rata s pratećim nevoljama.

Prevladajući vidovi tragedije

Jedan od vidljivih oblika odigravanja tragedije, o kojima govori Nedžib Mahfuz, jeste nesnalaženje pripadnika društva koji su se nastojali uzdići u višu klasu.² Vođeni žarkom željom da dokuče bolje životne uvjete, mnogi pripadnici sitnoburžoaskog sloja su nastojali vinuti se u redove aristokratije. To uvjerljivo potvrđuje primjer Hasanejna, junaka romana *Početak i kraj (Bidayatun wa nihayatun)*, koji želi cilj ostvariti po svaku cijenu. Usljed pomanjkanja materijalnih uvjeta koji bi ga u tome podržali, Hasanejn koristi odricanje, ne samo starijeg brata koji mu pušta prednost da se dalje školuje, već i dobroćudnost najstarijeg brata, dilera drogom, a ne preza ni pred zloupotrebavanjem sestre koja jeftino radi kao krojačica, samo da njemu ništa ne bi nedostajalo dok se školuje za oficira.³

Vodeći borbu protiv okrutnih prilika, Hasanejn se osvjedočuje u

sestrino moralno posrtanje, a i sam svoju zaruku sa čestitom djevojkom, komšinicom Behijom, prekida vođen željom da oženi kćerku jednog uglednika i bogataša, da bi tako lakše do cilja stigao ulaskom u aristokratsku klasu. Međutim, sve se ruši jer mu slučajnost otkriva da je sestra izgubila čast. Tek tada Hasanejn postaje svjestan težine odricanja braće, dobrog đaka koji je prekinuo školovanje i dilera droge kojeg juri policija. Na kraju, nije mu preostalo ništa nego da izvrši samoubistvo.

U djelu Nedžiba Mahfuz a ima i tragičara koji ne izvršavaju samoubistvo, već dokraja poročan život vode uvjereni da se tim putem mogu uzdići u viši stalež, kao što je Mahdžub Abdudadim, jedan od junaka romana *Novi Kairo (Al-Qahiratu l-ğadidatu)*, koji do ranga generalnog sekretara u kabinetu jednoga državnog ministra stiže neštedimice zalažući svoju čast, tako što ministrovu ljubavnicu zvanično ženi da bi služio kao paravan u očuvanju ljubavne veze između ministra i ljubavnice (An-Naqaš, 1995: 76).

Primjer ovog junaka ilustruje vještinu s kakvom Nedžib Mahfuz iscrtava uvjerljivu sliku društva u kojem se vodi žestoka utakmica radi klasnog napredovanja u sklopu koje se svaki uspon plaća skupo budući da se postiže hodom “preko mrtvih”, gaženjem časti i dostojanstva.

Uz prikazane tragedije se veže neizbježna neimaština s kojom materijalno nemoćan pripadnik društva postaje ovisan o volji ekonomskih moćnika, čak i u situacijama kad nemilosrdna volja zahtijeva i sasvim neočekivan neljudski postupak. Kad se govori o takvoj vrsti nedaća, može se navesti i primjer Hamide, junakinje romana *Tijesni sokak (Az-Zuqaqu l-midaqqu)*, djevojke iz naroda, osjećajne i lijepe ali siromašne, koju, iako ne posjeduje materijalnih dobara dovoljno ni za skromno preživljavanje, osjećanja vode da srce

pokloni Abasu Hilvu, mladiću koji, slično njoj, nema sredstava dovoljno da prehranjuje sebe i nju. Sa željom da stekne sredstva neophodna za skroman zajednički početak, Abas Hilv odlučuje da se od voljene odvoji nekoliko godina, da na Sueckom kanalu služi okupatorsku vojsku. Kad se na taj težak korak odlučivao, nije ni slutio da će, kad se vrati s nešto novca, izabranica njegovog srca biti žrtva čovjeka koji ima materijalnu i društvenu moć. Abas Hilv se u to uvjerava pronalazeći je kao jeftinu igračicu u jednome noćnom baru.

Čestitosti bez materijalnih dobara u ovoj tragediji je suprotstavljena pokvarenost s materijalnim izobiljem, a to ne simbolizuje samo tragediju Hamide, već predstavlja opću tragediju društva koje pripadnicima ne pruža priliku da žive materijalno osigurani na razini ljudskog dostojanstva, već njihovu sudbinu predaje u ruke okrutnih moćnika koji, koristeći povlašten ekonomski položaj i društvene privilegije, ne odbijaju mogućnosti sladostrasnih uživanja u moralnom uništavanju ekonomski slabih.

Ovdje nije teško pogoditi da Hamida iz *Tijesnog sokaka* nije samo tipičan ženski lik, već simbol cijelog Egipta jer, njenoj tragediji je sasvim slična tragedija Egipta nakon što ga je kolonizator materijalno sasvim iscrpio.

Treći vid tragedije prema zastupljenosti u djelu Nedžiba Mahfuz a, tiče se, također, sitnoburžoaskog sloja, a to je pojava da inteligencija odbija nametnute vrijednosti, dotle da negodujući bježi od stvarnosti: iako nema snage mijenjati je, s njom se ne miri. Jedinu ishod takvih pojava je bježanje u osamu i životarenje s gotovo ugaslim emocijama, daleko od ustaljenih tokova života.

Najtipičniji proizvod takvih pojava su ljudi koji ne vode porodičan život i nikako se ne uključuju u društvene tokove. Zadovoljavaju se kretanjem

² O tragediji kao zajedničkom obilježju brojnih romana Nedžiba Mahfuz a, vidjeti: Kico (2006: 69-82).

³ Patnje koje prolaze žene opisane u romanima Nedžiba Mahfuz a najbolje je osvijetlio Tahā Wādī, (2006), *Nağib*

Mahfuz amīru r-rivāyati l-‘arabiyyati, Dāru l-ma‘ārif, Kairo: 23-78.

po pravcima zbrkanog razmišljanja i osjećanja. Jedan od takvih likova u djelu Nedžiba Mahfuza je Kemal Abdudževad iz romana *Put između dva dvorca* (*Bayna l-qasrayni*), koji je rastao u religijskom okruženju ali je počeo vjerovati u teoriju evolucije, što ga je iznutra sasvim preokrenulo. S novim vidicima, Kemal Abdudževad je zavolio djevojku iz više klase koja mu je slična po nazorima ali, za njega ne mari buduću da želi životnog saputnika iz svoje klase. Da bi se Kemalu Abdudževadu sve istinski zakomplikovalo, dovoljno je bilo to što ne prihvata, kao njegov brat Jasin, oženiti se djevojkom koju mu roditelji odaberu iako je nije ni vidio. U skladu s krilaticom "sve ili ništa", Kemal Abdudževad se odlučuje provesti život kao samac.

Mnogi Kemala Abdudževada po tome poistovjećuju s Nedžibom Mahfuzom, budući da se i on, neobičajeno za sredinu u kojoj je ponikao i isključivo u njoj živio, oženio tek sa četrdeset godina.

Lik sličan Kemalu Abdudževadu je Ahmed Akif, jedan od junaka romana *Kvart Han al-Halili* (*Han al-Kalili*) koji, također, voli i pati. Iako nije sasvim prekinuo veze sa spoljnim svijetom, potvrđujući to redovnim izlascima s društvom u kafanu, u svome imaginarnom svijetu je usamljen i izgubljen zbog toga što se ne uspijeva prilagoditi vladajućim prilikama.

To nije buntovna vrsta intelektualaca koja nastoji svoje poglede nametnuti okolini. On je svjestan svoje nevolje, ali je nemoćan išta mijenjati. Uprkos tome što je svjestan svoga nezavidnog položaja, on svojom prosvjedošću ne uspijeva osigurati ni vlastiti duševni mir, već se osjeća kao odlomljena grana koja se neumitno suši. Takve osobe pisac naziva "samoizgubljenima".⁴ Takva vrsta intelektualaca je po svome mentalnom sklopu slična Hamletu koji uistinu mnogo zna ali ništa ne može činiti da bilo šta promijeni.

Drugi vidovi tragedije

Drugačija vrsta tragedije, za koju se može reći da je egzistencijalistička, jeste patnja kroz kakvu prolaze junaci djela iz druge romaneskne faze Nedžiba Mahfuza. Uz njih se veže usud otuđenja, izgubljenosti i odsječenosti od stvarnosti koja čovjeka potpuno negira. Ne samo što sredina ne mari za te tipove ličnosti, već ih ni rođena djeca ne priznaju i ne prihvataju. To potvrđuju primjeri glavnih junaka u romanima *Prepelica i jesen* (*As-Samanu wa l-karifu*) i *Lopov i psi* (*Al-Lissu wa l-kilabu*). Ni Isu iz romana *Prepelica i jesen*, niti Seida Mehra iz romana *Lopov i psi*, rođene kćerke ne priznaju kao očeve. Iako su sami sebe osudili na osamu, njih najviše zaokuplja pitanje kako svijet istrgnuti iz ništavila.

Egzistencijalistička obojenost tragedije kod Nedžiba Mahfuza se potvrđuje i čestom upotrebom izraza zastupljenih u egzistencijalističkim tekstovima, kao što su *egzil* (*manfa*), *apsurd* (*'abl*), sa značenjem kakvo u egzistencijalističkoj literaturi imaju prije nego li u svakodnevnoj jezičkoj praksi. U romanima iz tog razdoblja vidi se i interesovanje Nedžiba Mahfuza za misticizam, posebno zastupljen u romanu *Lopov i psi* u liku šejha Džunejdija, a u romanu *Prepelica i jesen* u junaku Semiru, jednako sklonima misticizmu, s kojim lakše podnose životne nedaće. Pri tome treba primijetiti da Nedžib Mahfuz misticizmu ne pridaje naročit značaj, već i njega koristi kao kontekst isticanju općeljudskih egzistencijalnih problema.

Junaci u romanima iz tog razdoblja egzistiraju izvan stvarnosti. Neprestano se sukobljavajući sa stvarnošću, oni uporno nastoje nešto mijenjati. "Kopaju i nogama i rukama" da otkriju nepoznanice. Za razliku od junaka iz ranijih romana, čiju uznemirenost su izazivala važna pojedina događanja, junaci u ovim romanima su već na samom

početku lišeni duševnog mira. Ako je uznemirenosti kod junaka iz ranijih romana bilo, radilo se o prolaznom stanju kakvo iskustveno prolazi svako ljudsko biće, izvana izazvano kao posljedica nepovoljnih okolnosti. Junaci u ranijim romanima su mahom tipa Otela koji je stabilan, odmjeran, uravnoteženog duha, a uznemirava se samo kad prima udarac izvana, koji mu Jago zadaje vješto potvarajući Dezdemonu, a to Otela dovodi do duševnog rastrojstva s kojim se odlučuje da suprugu ubije.

Sličnoga duševnog stanja je većina junaka, s izuzetkom u malom broju tipa Hasanejna iz romana *Početak i kraj*, ambicioznog mladića, privrženog svojim ambicijama koji, nakon što je postao oficir ostvarivši životni san, otkriva da mu je sestra postala prostitutka, što ga psihički lomi i navodi da sestru tjera na samoubistvo, da bi nakon toga, također, izvršio samoubistvo. To znači da junaci prvih romana Nedžiba Mahfuza u duševnom sporazumijevanju sa sobom i okolinom žive sve dok se ne suoče s udarcem izvana koji ih uzdrma ili ih sruši.

Dakle, novi junaci klicu uznemirenosti nose u sebi od samog početka, a slični su Hamletu koji je od početka ispunjen nemirom. Nedaće kroz koje oni prolaze nisu razlog njihovih patnji, već samo okolnosti u kojima postaju sasvim svjesni svojih trajnih i neprevladivih progonstava.

Junaci djela Nedžiba Mahfuza u novoj fazi su ljudi specifičnih moralnih vrijednosti, u izvjesnom smislu visokih, koje je presudno oblikovala jaka želja za razumijevanjem i spoznajom. To su pronicljive osobe koje plijene, a ne obične individue kakve se viđaju svugdje i u svako vrijeme. To nisu osobe koje pokreće uobičajena ljudska želja za napredovanjem, već ličnosti s neuobičajenim idejama. Takav je Seid Mehran iz romana *Lopov i psi*, koji je sklon razmišljanju bio i kao dijete, dok je bio sluga i sanjao da radi nešto vrijedno pažnje. I kad je krađu prihvatio kao zanimanje, on se nije kolebao niti je ikad ostavljao, već je s ponosom

⁴ Više o "samoizgubljenima" koje čini jedna cjelokupna razočarana generacija, vidjeti:

Naqqāš (an-), Rağā' (1995), *Fi ḥubbi Nağīb Mahfūz*, Dāru š-šurūqī, Kairo: 101-107.

predvodio druge kradljivce. To za njega nije obično zanimanje, već mudrost koja svoje vrijednosti potvrđuje u mogućnostima da se ukrade i od najvećih lopova. Time on, ne samo da čini osvetu svom učitelju u krađi, novinaru Reufu Alvanu, već izražava i protest vladajućim moralnim načelima, koja u društvu nekom dopuštaju da se "prežderava" dok drugima ne dopuštaju ni da dođu do nasušnog zaloga.

Dakle, to nisu obični likovi koje nemilosrdni uvjeti primoravaju na krađu, već osobe kojima su svojstveni intenzivno razmišljanje i pokretačka srdžba u razmišljanju o vidu osvete. I kad željno očekuju izlazak iz zatvora nakon izdržane kazne, oni ne pomišljaju na izbjegavanje problema i život u miru, već samo proučavaju mogućnosti izvođenja što teže osvete (An-Naqqaš, 1995: 103).

Posebne osobine karakterišu i junaka romana *Prepelica i jesen*, Isu, izvrsnog mladića, koji je za "pravog poretka", prije Revolucije 1952., imao povlašten položaj ispunjen velikim očekivanjima, a izvođenjem Revolucije je taj položaj izgubio i ne uspijeva se prilagoditi novim društvenim uvjetima. Osjećaj nespremnosti da se pomiri s novim uvjetima, u njemu evoluira do opsesije koja ga neumitno duševno razara i tjera da stalno mijenja mjesto boravka. Ništa ne prihvata da bi krizu prevladao već se, naprotiv, hvata za ono što joj može doći samo kao ulje na vatru.

Potencijalna izvrsnost, ako se tako mogu nazvati posebne osobine, svojstvena je i Sabiru, junaku romana *Put (At-Tariqu)*, privlačnome i naočito me sredovječnome muškarcu, koji ne prihvata ponude svojih niti majčinih prijateljica da mu pruže pomoć u lakšem prevladavanju samoće, već sve izričito odbija vođen željom da pronade izgubljenog oca.

To su sve likovi koji jednostavna rješenja odbijaju budući da su vođeni posebnim ciljevima kakvim ne stremi većina drugih ljudi. To su ličnosti koje ne prihvataju jednoličan život, već radije biraju trnovit put.

Dok se nepredvidivim nevoljama izlažu na tom putu, oni udovoljavaju samo svojim posebnim nara-vima koje streme teško dostižnim, najčešće fiktivnim ciljevima.

Osnovne razlike u naravima tragičara

Većina junaka iz prvog razdoblja romaneskne faze Nedžiba Mahfuz a živjela je u krugu porodice i s drugim članovima vodila dijalog. I njihove nevolje su se dešavale u sklopu porodice, a oni su ih, kao naznačene žrtve, na svoj poseban način bolnije od drugih doživljavali, jer su ih prolazili s težim unutrašnjim krizama.

Junaci romana iz drugog razdoblja su, dotle, uglavnom individualci koji se usamljeni suočavaju s cijelim svijetom, a njihove nevolje se odigravaju izvan porodičnoga kruga jer tu porodičnu zatvorenost i ne podnose. Budući da žive izvan svih vidova povezanosti s drugima, njihove tragedije su duboko lične, veoma kompleksne (Kico, 2006: 77).

Ovi junaci su najčešće bez ikakve svoje krivice prognani iz društva. Sa svijetom se suočavaju bez ičije pomoći. Pošto su lišeni stabilnih veza s drugim pripadnicima društva, osamljenost ih pretvara u žrtve stalnog nemira i unutrašnjih lomova, a to ih dalje izlaže neizbježnom stradanju. Duševne patnje kod njih gotovo uvijek prethode teškoćama koje se nezaobilazno iskazuju u vidu materijalnih gubitaka.

Djela Nedžiba Mahfuz a nastala prije Revolucije pružaju utisak o najavljivanju neupitnog pada vladajućeg poretka u svim područjima manifestovanja. Završeci romana *Novi Kairo*, *Tijesni sokak* i *Početak i kraj* pokazuju da se trošna kuća počine rušiti.

Kad se čitaju romani *Razgovori na Nilu (Larlaratun fawqa n-Nili)* i *Pansion Miramar (Miramaru)*, njihove sadržine se dimaju kao nagovještaji neumitnog pada poretka koji je iznjedrila jedna neuspjela revolucija. U *Razgovorima na Nilu*,

svi sa sebe za počinjeno ubistvo skidaju odgovornost. Sunovrat moralnih vrijednosti se ogleda jednako i na primjerima svih likova romana *Pansion Miramar*.

Krajem 1980-ih godina, također, počevši od romana *Kao u biljadu i jednoj noći (Layali alfi laylatin)* pa do romana *Dan kad je ubijen vođa (Yawmu qatli z-za'imi)*, politika otvaranja prema vanjskom svijetu, u Egiptu se pretvara u seriju slabosti koje, također, završavaju padovima.

Dakle, tri zbirke romana Nedžiba Mahfuz a iz tri različita razdoblja, svojom sadržinom najavljuju padove poretka, a njihova sržna poruka se manifestuje kao jasan navjestilac neizbježnih teškoća. Pri tome je, vjerovatno, presudan autorov filozofski stav o idealnom društvu, na temelju čijeg iznevjeravanja se unaprijed može znati da se sve kreće u susret vlastitom sunovratu.

Zaključak

Dijahronijski gledano sa stanovišta razvoja romana i evoluiranja opusa, može se primijetiti da je Nedžib Mahfuz, pišući u najranijem razdoblju romane o faraonskim vremenima, kritikovao aktuelne pojave u Egiptu i arapskom svijetu u cijelosti. Nakon okončanja Drugoga svjetskog rata, realistički je analizirao svakodnevni život egipatskog društva, naravi i sudbine klasa i pojedinaca. Iscrtavao je specifičan plan egipatskog romana u kojem postoji tijesna veza između lokaliteta i toka radnje, pružajući čitaocu utisak da mimo tog poprišta svijet i ne postoji. Na psihološkom analiziranju naravi glavnih junaka, predstavnika propalih društvenih slojeva, koristeći tehnike "romana toka svijesti", Nedžib Mahfuz se vješto kretao dubinama najskrovitijih ljudskih osjećanja.

Kao suveren portretist društva, posebno uvjerljivo se dokazao s romanima naslovljenim prema nazivima kairskih gradskih četvrti, u kojima je, kroz naravi tipičnih predstavnika, personalizovao sudbine

različiti generacija. To su mahom rodoslovni prikazi statusnih prilika u kojima sve pojedinačne sudbine ostaju u sjenci “neumitnog proticanja Vremena”.

Najoštriji stav prema pojavama u društvu Nedžib Mahfuz je iznio u romanima nastalim 1970-ih godina, čiji zaplet je gradio na odlučnosti junaka da smjelo tragaju za smislom

postojanja. Poruke iz tog razdoblja društveno su najangažovanije, a odraz su autorove statusne pozicije, kad se više nije mogao zadovoljiti samo opisivanjem pojava, već je koristio priliku i da kroz portrete junaka savjetuje kako slabosti treba otklanjati. Autor je u njima filozof jednako koliko i romansijer, jer problemima prilazi s manje emocija, izlažući svoje misli

gotovo naučnički precizno i kritičarski vrlo oštro.

Konzervativni dio teološke inteligencije ga je osuđivao zbog kritikanja ekstremizma. Sa svojim praznovjerjem i isključivošću, samo zbog nekonvencionalnog načina kritikanja mahom konvencionalnih poroka savremenoga arapskog društva, neopravdano su ga zadugo osuđivali.

Literatura

- ‘Annānī (as-), Salwā (2002), *Nağib Mahfūz – amīru r-rīwāyati l-‘arabiyyati*, Maktabatu d-dāri l-‘arabiyyati li l-kut-tābi, Kairo.
- ‘Annānī (as-), Salwā (2006), *Nağib Mahfūz – liqā’ātun wa hiwārātun*, Ad-Dāru l-mišriyyatu l-lubnāniyyatu, Kairo.
- Awad, Ramses (1989), *Introduction for The Begining and the End* (English translation of novel of Naguib Mahfouz *Bidaya wa nihaya*), By The American University in Cairo, Fifth printing.
- Enany (al-), Rasheed (1989), *Translator’s Introduction for Respected Sir* (engleski prijevod romana *Hadratu al-muhtarām*), By The American University in Cairo, Third printing.
- Ġayṭānī, Ġamāl (1980), *Nağib Mahfūz yataḍakkaru*, Bejrut.
- Grozdanić, Suleman (1990), *Nedžib Mahfuz i njegova Trilogija*, pogovor uz prijevod Mahfuzovog romana *Bayna l-qaşrayni* (*Put između dva dvorca*), Svjetlost, Sarajevo.
- Ġūlan, Faṭḥu l-Lāh (b.g.i.), *Rūḥu l-ğibādi wa ḥaqīqatuhu fi l-islāmi*, Prijevod s turskog na arapski: Iḥsān Qāsim aş-Şāliḥī, Kairo.
- ‘Īd, Ḥusayn (2006), *Nağib Mahfūz – riḥlatu l-mawti fi adabihi*, Ad-Dāru l-mišriyyatu l-lubnāniyyatu, Kairo.
- Kico, Mehmed (2005), “Nedžib Mahfuz i odbrana književnog jezika”, *Zbornik radova Fakulteta islamskih nauka*, br. 10., Sarajevo, str. 333-352.
- Kico, Mehmed (2006), *Pogled u život i djelo Nedžiba Mahfuzā*, Fakultet islamskih nauka – El-Kalem, Sarajevo.
- Mahfūz, Nağib (1997), *Waṭānī Mişru – hiwārātun ma’a Muḥammad Salmāwī*, Dāru š-şurūqī, Kairo.
- Milić, Svetlana (1990): “Povodom prevoda romana Nedžiba Mahfuzā na srpskohrvatski jezik”, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, XXIX, Orijentalni institut, Sarajevo.
- Mursi, Saad el-Din (1989), *Introduction for Wedding Song* (English translation of novel Naguib Mahfouz *Afrab al-qubba*), By The American University in Cairo, Fifth printing.
- Naqqāş (an-), Rağā’ (1995), *Fi ḥubbi Nağib Mahfūz*, Dāru š-şurūqī, Kairo.
- Naqqāş (an-), Rağā’ (b.g.i.), *Nağib Mahfūz*, Markazu Al-Ahrāmi li t-tarğamati wa n-naşri, Kairo.
- Şāfi’ī (aš-), Şarīf (2006), *Nağib Mahfūz fi riwāyatihī bayna l-waqi’i wa l-ibda’i*, Ad-Dāru l-mišriyyatu l-lubnāniyyatu, Kairo.
- Qarnī, ‘Izzat (2005), *Fi’lu l-ibda’i l-fanniyyi ‘inda Nağib Mahfūz*, Kairo.
- Şukrī, Ġālī (1988) *Nağib Mahfūz – Mina l-Ġamāliyyati ilā Nūbal*, Al-Haya’ tu l-‘ammatu li l-isti’lāmāti, Kairo.
- Wādī, Ṭāḥā (2006), *Nağib Mahfūz amīru r-rīwāyati l-‘arabiyyati*, Dāru l-ma’ārifi, Kairo.

الموجز

طبائع المسألة في روايات نجيب محفوظ

أ. د. محمد كيتسو

بناء على أعمال نجيب محفوظ، يمكن وبكل ثقة، تحديد أنواع المسألة التي اتسم بها المجتمع المصري في الماضي القريب. لقد تركز اهتمام الكاتب على تقليل الأزمات الخاصة بذلك المجتمع في مرحلة التحول والخروج من «أحضان» الاستعمار إلى الاستقلال. إن العلاقات النوعية بين الأحداث الاجتماعية واهتمام الكاتب، شديدة الحضور في علاقة نجيب محفوظ بمصر. ونظرا لكونه قد ولد في القاهرة ونشأ وترعرع في أسرة برجوازية صغيرة، فإن العدد الغالب من رواياته يقوم على تصوير أبناء طبقة البرجوازية الصغيرة.

Summary

THE NATURE OF TRAGEDY IN NOVELS OF NAGUIB MAHFOUZ

Mehemed Kico

On the basis of the opus of Naguib Mahfouz we can reliably establish the type of tragedy characteristic for the Egyptian society in its recent past. The author’s interest was conditioned by revolving crisis typical for that society in the time of transition from the colonial “embrace,” into postcolonial independence. Specific link between social conditions and the writer’s occupation is very evident in the relation of Naguib Mahfouz towards Egypt. Born in Cairo, raised in a bourgeois’ family, most of his novels portray the lives of middle classes.

كان نجيب محفوظ، وهو يكتب الروايات عن عصور الفراعنة، ينتقد الظواهر الراهنة في مصر. وبعد الحرب العالمية الثانية اشتغل بتحليل كافة جوانب الحياة اليومية للمجتمع المصري، سواء طبائع الطبقات أو مصائر الأفراد.

كان المجتمع المصري كله يريزح تحت وطأة الأزمات، لاسيما أبناء طبقة البرجوازية الصغيرة الذين فقدوا وظائفهم. لقد كانوا يعانون من المآسي والآلام وهم يتلقون الضربات المتكررة التي انضمت إليها الحرب العالمية الثانية. لقد أبرز نجيب محفوظ موقفه الأشد حدة من ظواهر المجتمع في الروايات التي بنى فيها الحبكة على إصرار الأبطال بأن يبحثوا بجرأة عن معنى الوجود. إن الكاتب في تلك الروايات رومانسي وفيلسوف يتعامل مع المشاكل بحدة العالم وحدة الناقد.

الكلمات الرئيسية: نقاط الضعف البشرية، الأزمات الاجتماعية، المصائب الجماعية، المآسي الفردية.

Through placing the theme of his novels in the time of pharaohs, Naguib Mahfouz criticised the condition of Egypt of his time. After the Second World War he gives us a thorough analysis of daily life of Egyptian society, depicting the nature of different classes and the lives of individuals likewise.

The entire Egyptian society was exposed to the severity of these crises, but most affected were the lower middle class that was left without their jobs. In pain they suffered from the event that took place in the mentioned transition period, the calamities of the Second World War had struck them as well.

The harshest criticism of the social crises Naguib Mahfouz exposes in those novels in which the plot is constructed around the hero's' determination in the search for the meaning of the existence. In these novels he was a romantic and a philosopher approaching the issues scientifically and precisely.

Key words: human weaknesses, social crisis, collective calamities, individual tragedies.